

ירושלמי אקטואלי

יו"ל ע"י "בית המדרש למגידי שיעורים בדף היומי", כפר גנים ג' פתח תקוה

גליון מס' 14 | יבמות ו-י"ג | פרשת כי תבוא | כ"א אלול

האם הלכה כאליהו הנביא?

על רגליו ואמר: לא בשמים היא. - מאי לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטת. - אשכחיה רבי נתן לאליהו, אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא? - אמר ליה: קא חייך ואמר נצחוני בני, נצחוני בני.

במעשה זה אנו רואים שלמרות שהבת קול פסקה הלכה כשיטת רבי אליעזר, הרי שחכמים לא התרשמו וקבעו: לא בשמים היא. אם כן מדוע כשבת קול יצאה והכריעה שהלכה כשיטת בית הלל כנגד בית שמאי, הרי שכך נקבעה הלכה לדורות, עד כדי כך ש'בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה?

התוספות (יבמות יד. ד"ה רבי יהושע, עירובין ו: ד"ה כאן, ב"מ נט: ד"ה לא, חולין מד.) מתרצים שני תירוצים.

א. כיוון שרבי אליעזר קרא לבת קול שתבוא לסייע לו ולהוכיח כדבריו, הרי שהיא יצאה לכבודו בבחינת 'ותגזר' אומר ויקם לך' אך מכאן ראייה שהבת קול אכן כך סבורה. לעומת זאת במחלוקת בית שמאי ובית הלל, לא יצאה הבת קול להכריז שהלכה כבית הלל מחמת בקשה קריאה או ציווי של בית הלל, ולכן ניתן להוכיח מהבת קול שאכן כך היא סבורה ולכן הוכרעה הלכה לדורות כבית הלל.

ב. במחלוקת רבי אליעזר וחכמים לגבי תנורו של עכנאי, הרי שחל שם הכלל 'יחיד ורבים הלכה כרבים' באופן כזה כשהבת קול באה לפרוך את הכלל הזה שהוא מאבני היסוד של הכרעת ההלכה, אין מתחשבים בה, אולם כשהבת קול מסייעת ומכריעה כדעת הרוב, כפי שפסקה כאן כדעת בית הלל שהיו הרוב כנגד דעת בית שמאי שהיו מחודדים יותר, הרי שיש בכוח הבת קול להכריע.

כהדא דתני: כל הרוצה להחמיר על עצמו, לנהוג כחומרי בית שמאי וכחומרי בית הלל, על זה נאמר: [קהלת ב יד] והכסיל בחושך הולך.

כקולי אילו ואילו, נקרא רשע. אלא או כדברי בית שמאי כקוליהם וכחומריהם. או כדברי בית הלל כקוליהם וכחומריהם. הדא דתימר עד שלא יצאת בת קול. אבל משיצאת בת קול לעולם הלכה כדברי בית הלל. וכל העובר על דברי בית הלל חייב מיתה. תני יצאתה בת קול ואמרה אילו ואלו דברי אלהים חיים הם אבל הלכה כבית הלל לעולם. באיכן יצאת בת קול. רב ביבי בשם רבי יוחנן אמר ביבנה יצאת בת קול.

הירושלמי כאן בתחילת ביבמות מלמד על בת רול שיצאה ופסקה הלכה כשיטת בית הלל.

הדבר מעורר את קושיית הראשונים מהמעשה הידוע לכולנו בתנורו של עכנאי (בבא מציעא נט):

תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה. אמרו לו: אין מביאין ראייה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראייה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדין מטין ועומדין. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע

לע"נ
שמעון בן סוליקה ז"ל
הונצח ע"י
משפחת דהן

לע"נ
רבקה וייסטון
בת
ר' יהושע העשיל ז"ל
הונצחה ע"י המשפחה

קרן
דניאלי
לזכר דניאל זונפלד ע"ה
הונצח ע"י קרן דניאלי
לע"נ של הר"ר אברהם גליק ז"ל

הגרי"ש מיישב על פי דברי ה'אור שמח' שכתב לחלק, שדווקא היכן שבאה הבת קול להכריע בהלכות הלכה כמי, אזי אין להכריע על פי הבת קול מטעם שלא בשמים היא, אך כאן באה הבת קול להכריע לא בהלכה, אלא כלפי בית הלל ובית שמאי שבית הלל יותר נוחים זה לזה בהלכה ולכן יש לקבוע הלכה כמותם, ובאופן כזה אכן ניתן לסמוך על הבת קול.

סוגיא זו דנו בה רבים מהראשונים והאחרונים האם ניתן להכריע על פי גילוי אליהו או נביא הפושט מציאות על סמך ידיעתו בנבואה, האם גם כאן חל הכלל שאין משגיחין בבית קול.

התלמוד בבלי במסכת יומא (עה) מביא שכשהיו באים לפני משה רבנו שני אנשים וטוענים כל אחד על עבד שהוא שלו. היה משה רבנו אומר להם, הבה ונראה למחר היכן יורד המן, שהרי מי שבבעלותו העבד ירד לו מהשמים עוד מן לצורך אכילתו.

ונשאלת השאלה כיצד יכול משה רבנו להכריע להלכה למעשה על סמך המן, והלא לא בשמים היא.

בדומה לשאלה זו מקשה התוספות (יומא נד) כיצד יכל שלמה המלך להכריע את הדין על סמך האריות שהיו לצידו שהיו שואגים כאשר בעל דין היה משקר לפניו, והלא לא ניתן להכריע כך את ההלכה, שהרי לא בשמים היא.

הזוהר הקדוש (פרי יתרו דע"ח ע"א) כתב: ועכ"ד משה לא אצטרך דא, בגין דרוחא קודשא הוה אתי לגביה ואודע ליה, וביה הוה חמי כלא. מנ"ל דכתיב כי יהיה להם דבר בא אלי, באים אלי לא כתיב, אלא בא אלי דא רוח קודשא וכו', וכה"ג ידע שלמה מלכא בכורסייה דרוח קודשא שריא עליה, בגין דדיוקנן הוה בכורסייה, וכל מאן דמקרב בשיקרא, מכשכשא ההוא דיוקנא, והוה ידע שלמה מלכא דבשיקרא קאתי. ע"ש. אלמא דמשה דאין דינא ע"פ רוח"ק.

הרמב"ם בפירוש המשניות כתב לגבי הריגת יהושע לעכן שנתפס על פי הגורל והודאתו:

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת סנהדרין פרק ו

"ודע שהריגת יהושע לעכן הייתה הוראת שעה, לפי שתורתנו תורת האמת אינה מחייבת מיתה על החוטא בהודאתו, ולא בגורל, ולא על פי חזון נביא שהוא עשה אותו המעשה".

הרמב"ם בא לבאר שאין סיבת דין מיתה על עכן מחמת הגורל או הודאתו, אלא מחמת הוראת שעה.

ה'קובץ שיעורים' דן כיצד נפסק שמישאיין אישה על פי בת קול (המדובר באישה עגונה שאין ידוע מה עלה בגורל בעלה, וישנה בת קול שהוא נהרג) ויש להבין כיצד ניתן להשיא אישה על פי בת קול, הלא לא בשמים היא.

הקובץ שיעורים מיישב שמאחר שנפסק שמישאים אישה על פי עדות של עד אחד אישה ואפילו גוי, ממילא ניתן להשיא את האישה גם על פי רוח הקודש ובת קול, זאת בניגוד לדעת התוספות יום טוב שסבור שאכן אין להשיא אישה על פי בת קול, וכל כוונת המשנה זה שאדם שזעק ונשמע קול ממנו שפלוני נהרג, הרי שמותר להשיא את אשתו על סמך דברים אלו.

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פ"ט ה"ד כתב:

וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה או שאמר בדין מדיני תורה שה' צווה לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני הרי זה נביא השקר וייחנק, אף על פי שעשה אות, שהרי בא להכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא, אבל לפי שעה שומעין לו בכל הבעל נהרג.

על פי דברים אלו מקשה הגרי"ש אלישיב על דברי הירושלמי בסוגיתנו, כיצד ייתכן שנפסקה הלכה כבית הלל על סמך הבת קול, והלא מדברי הרמב"ם אלו למדנו שאין לסמוך כלל על בת קול, אף לא בהכרעת הלכה כדברי מי.

"השיעור השבועי בירושלמי"

להזמנת שיעור אקטואלי מרתק בתלמוד הירושלמי

השיעורים נמסרים ממיטב מגידי השיעורים

מבית המדרש למגידי השיעורים

ניתן לפנות ל: *3785

הלכתיים גדולים שהגמרא הסתפקה בהם או הראשונים, ורבנו יעקב ממוריש עשה שאלות חלום ואת התשובות שקיבל מן השמים בחלומו הביא בספרו שו"ת מן השמים.

החיד"א סבר שיש להכריע להלכה על סמך חיבור זה, ולכן הכריע במחלוקת הראשונים האם אישה יכולה לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא, כגון לברך על נטילת לולב. השו"ע הכריע שלא לברך והרמ"א חלק ופסק שאישה יכולה לברך.

הגם שהחיד"א בד"כ פסק כשיטת השו"ע, הרי שמחמת ששו"ת מן השמים הכריע שאישה יכולה לברך, הרי שפסק בזה כשיטת הרמ"א.

החיד"א נדרש לשאלה כיצד יכול הוא לפסוק ולהכריע על סמך שו"ת מן השמים, והלא לא בשמים היא. החיד"א מיישב:

"ונראה לפע"ד שיש חילוק גדול בין מתנבא בשם ה' דרך נבואה, דבהא הוא דאמרינן שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, לחולם חלום, שאינו אלא אחד מששים בנבואה (ברכות נז:), ומש"ה אין איסור זה נוהג בחלום, שאינו תוקע עצמו לדבר הלכה, להכריח להאמין בו כנבואה, אלא כגילוי מילתא בעלמא, וכל מי שאינו רוצה לסמוך עליו הרשות בידו, ולא הוי כמוותר על דברי נביא. משא"כ נביא המתנבא בשם ה', שאסור לעבור על דבריו, ע"ז אמרו שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, אחר נבואת משה רבינו, ומתוך החומר שהחמרנו בסופו, הקלנו בתחלתו שלא לשמוע אליו בדבר הלכה".

לדעת החיד"א שו"ת מן השמים הוא כעין גילוי מילתא בלבד, בניגוד לנבואה שנאסר להכריע על פיה להלכה.

ה'ביע אומר (או"ח ח"א סי' מ"א) חולק על הכרעת החיד"א, לשיטתו אין חלום בלא דברים בטלים ולכן אין להכריע ולפסוק על פי שו"ת מן השמים כיוון שלא בשמים היא.

הזוהר הקדוש מלמד אותנו שמשם רבנו לא היה נזקק לעדים בבית הדין אלא היה מכריע הכל על פי רוח הקודש. וכך שלמה המלך לא יכלו לשקר בפניו מחמת עניינים רוחניים, וכך הכריע שאלות ונידונים הלכתיים, ואף כאן יש לתמוה: הלא לא בשמים היא.

אילולא דברי הזוהר הקדוש היה מקום ליישב שמשם ושלמה לא פסקו הלכות על סמך האריות והמן, אלא המן שירד אצל חברו גרם לו להודות שהעבד לא שלו. וכך אצל שלמה המלך, האריות גרמו לבעל הדין ששיקר בדינו להודות מחמת עצמו, וכך פסק שלמה והוציא דין אמת לאור, ללא שהסתמך האריות.

רבים מהאחרונים סוברים שבכל מה שקשור לבירור המציאות, הרי שניתן להסתמך על בת קול על דברי נביא ועל גילוי אליהו. אם יש לנו ספק במציאות האם מונחת לפנינו חתיכת חלב או חתיכת שומן הזהות לחלוטין, ואיננו יודעים להכריע את המציאות, למרות שההשלכות לספק זה הינן הלכתיות, אולם ברור לכל ששורש הספק הינו נובע מחוסר ידע במציאות.

בדומה לכך אם אין אנו יודעים לגבי אישה שנתאלמנה ונישאת מיד ללא המתנה וכעבור 7 חודשים ילדה, ואנו מסופקים האם הילד מהבעל הראשון או מהבעל השני, אזי מדובר בספק בעל השלכות דיניות הלכתיות נרחבות, אולם שורש הספק הוא שאלה של מציאות.

בשאלות מסוג זה ניתן להכריע על סמך אליהו הנביא רוח הקודש או נביא, אולם בכל הקשור לספק הלכתי, כשהמציאות ברורה לפנינו, ורק ישנו ספק או מחלוקת הלכתית, אזי אין בכוח אליהו הנביא להכריע שהרי לא בשמים היא.

שאלה זו עומדת בעינה של מחלוקת גדולה סביב היחס ההלכתי שיש לתת לשו"ת מן השמים שחיבר אחד מבעלי התוספות רבנו יעקב ממוריש. בספרו ישנם ספיקות

"השיעור היומי"

ניתן לקבל בכל יום את השיעור בדף הירושלמי במייל או בוואצאפ.

נא לשלוח את כתובת המייל או המספר נייד.

ל: 052-4636288

עורך: ראש בית המדרש הרב ישראל מאיר ריאני שליט"א

חברי המערכת: הרב איתמר נגר | הרב מאיר וולברשטיין | הרב מרדכי הרבסט | הרב נפתלי וסרמן

כתובת האתר: www.lomdimyerushalmi.org